

KİMLİK VE GIYDIRILMIŞ KİMLİKLER

Muhittin AŞKIN*

Özet: Bugünün dünyasında “kimlik” en büyüleyici ve en ilgi çekici kavramlardan biridir. Kimlik en geniş anlamıyla, bireyin tüm özelliklerini kapsar; hem kişinin kendisini nasıl gördüğü, hem de toplum tarafından nasıl görüldüğü, kimlik kavramıyla ilgili konulardır.

Kimlik bir özellik, bir nitelik belirtisidir. Birer özellik, birer nitelik gösteren kimlikler, her şeyden önce ve aynı zamanda farklılıklardır. Kimliğe yüklenebilecek işlem ise, bir sınıflama işlemidir ve bu işlem farklılıkları ortaya koyar.

Kimlik öznel bir bütünlük, tutarlılık ve süreklilik gösterir. Psikolojide kimlik, benlik ve kişilikle birlikte ele alınarak çözümlenir ve tanımlanır.

Kimliğin nasıl oluştuğu konusunda Öznelci ve Nesnelci olmak üzere iki yaklaşım vardır.

Öznelci yaklaşıma göre, kimlik tutarlı ve yaşam boyunca az çok aynı kalan gerçek bir bendir (özdür). Bu yaklaşım özellikle organizmanın içyapısına önem vererek, onun dış çevresini ve değişimini göz ardı etmesi, kimliğin oluşumunda doğru bir yaklaşım olmadığı için eleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, giydirilmiş kimlikler.

1. Kimlik, Kişilik ve Kimlik Çeşitleri

Bugünün dünyasında “kimlik” en büyüleyici ve en ilgi çekici kavramlardan biridir. Kimlik, bir özellik, bir nitelik belirtisidir. Birer özellik, birer nitelik gösteren kimlikler her şeyden önce farklılıkları da ortaya koyar. Kimliğe yüklenebilecek işlem ise bir sınıflama işlemidir ve bu işlem farklılıkları belirtir. Kimlik en geniş anlamıyla, bireyin tüm özelliklerini kapsar; hem kişinin kendisini nasıl gördüğü, hem de toplum tarafından nasıl görüldüğü, kimlik kavramıyla ilgili konulardır. Halbuki kişilik bir örgütlenmedir. Kişilik, bireyin kimlikler içinde ve kimliklerle bir örgütlenmesidir. Zira birey, kimlikler aracılığıyla toplumsal çevreye uyum sağlar.

Bir toplum içinde yaşayan bir insanın kimliklerinde biri ya da diğerleri eğer yaşamak olarak veya aidiyet olarak sürüyorsa, insanın kişilik boyutlarından biri ya da bazıları oluşmuş demektir. Biri ya da bazıları diyoruz; çünkü bir insanın kişiliği birçok kimlikten oluşmaktadır. Kimlikle kişiliğin hiçbir zaman birbirleriyle karıştırılmayacağını, birbirinin yerine hiçbir zaman geçemeyeceğini belirtmemiz gerekir. Bu iki kavramı birbirine karıştırmak, fotoğrafla gerçeği birbirine karıştırmak demektir. Kimlik öznel bir bütünlük, tutarlılık ve süreklilik gösterir. Psikolojide ise kimlik, benlik ve kişilik ile birlikte ele alınmalı, çözümlenmeli ve öyle tanımlanmalıdır (Ergun, 2000; s. 9 – 43).

* Prof.Dr., Haliç Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji ABD

Psikologlar, benliği ve kişiliği kimliğin merkezine koyarak bu bağlamda kimliği çözümlenmeye ve tanımlamaya çalışırlar. Buna göre kimliği, bireyi, diğer bireylerden ayırt eden tutarlı ve yapılanmış göstergeler olarak tanımlamak mümkündür.

Sosyolojik kimlik, toplumsal cinsiyet ve sınıf belirlemelerinde kullanılan bir kavram olup, bireyin sosyal durumunu ifade eder. Felsefede ise kimlik, öznenin varoluşunun ontik, epistemik, etik ve estetik gibi belirlemeleri sonucu oluşmuş olan gerçekliklerdir.

Kimlik teriminin uzun bir tarihi olmasına rağmen ancak 20. yüzyılla birlikte modernitenin bir sonucu olarak sıkça kullanılmaya ve tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalarda kimliğin nasıl oluştuğu sorunu ön plana çıkmıştır. Kimliğin nasıl oluştuğu konusunda Özneci ve Nesnelci olmak üzere iki yaklaşım vardır.

Özneci yaklaşıma göre, kimlik tutarlı ve yaşam boyunca az çok aynı kalan gerçek bir bendir (özdür). Bu yaklaşım özellikle organizmanın iç yapısına önem vererek, onun dış çevresini ve değişimini göz ardı etmesi, kimliğin oluşumunda doğru bir yaklaşım olmadığı için eleştirilmiştir.

Nesnelci yaklaşıma göre kimlik; organizmanın iç dinamikleri yanında bütün bir dış çevresiyle birlikte karşılıklı etkileşimler ve iletişim sonucu oluşmuş olan bir bütünlük, bir tutarlılık ve sürekliliktir (Marshall, 2000; s. 9 – 12).

Nesnelci yaklaşımın en önemlileri Psikodinamik ve Sosyolojik kuramlardır. Her iki kuramda kimliğin oluşumunu felsefe ile iç içe değerlendiren ortaya koymuşlardır.

Sosyolojik kuramlara göre, insan her şeyden önce sosyal bir varlık olduğu için kimliğin ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde organizmanın iç dinamiklerinin yanında, sosyal yaşamın da belirleyici fonksiyonları vardır.

Sosyolojik gelenekteki kuram Sembolik Etkileşimcilikle bağıntılı olarak pragmatik benlik üzerinde geliştirilmiştir. William James, G. Herbert Mead'e göre kimliğin belirleyicisi olan benlik iki aşamalı bir süreçtir. Mead'e göre "ben" olarak kişi kendisinden haberdardır (kendisinin farkındadır) ve kendisini öteki kimselerin tutumlarına göre etkiler. Böylece öznenin kendisini tanıması, sonra kendisinin öteki kişilerin tutumlarını öğrenmesi sonucu geliştirilmiş olan süreçler ağıdır.

Sosyolojik kuramda sembolik etkileşimci kimlik yaklaşımının ayrılmaz parçaları dil ve temsildir. Onlara göre kimlik, hem "ben" hem de "öteki – benlerle" olan durumları, etkileşimleri, ilişkileri ve iletişimleri dil ve temsille anlam kazanır.

Sosyal Kimlik Kuramı; bireyin üyesi olduğu sosyal grupların, bireyin duygu, düşünce ve davranışlarını belirlemede önemli bir etkisi olduğunu öne sürer, kısacası bu kuram, sosyal kimliğin bireyin ait olduğu gruplara bağlı olarak geliştiğini öngörmektedir (Tajfel, 1982; Turner, 1978).

Bireyin kendisini üyesi olarak algıladığı grupların olumlu özellikle arttıkça olumlu “Sosyal Kimlik” oluşturma ihtimali artmaktadır. Diğer yandan, bireyler, gruplarından dolayı olumsuz bir sosyal kimliğe sahip olabilmektedir.

Psikodinamik açıdan Freud’a göre, kimlik bireyin yabancı kişileri ya da nesnelere özümsemesiyle ya da içine atmasıyla başlayan bir özdeşleşme süreci sonucu oluşur.

Erikson ise, toplum ile birey arasında bir ilişki kurarak, kimliğin bireyin çekirdeğinde, aynı zamanda kendi komünal kültürünün çekirdeğinde yerleşmiş bir süreç olarak görmüştür (Göka, 2006).

II. Kültürün Katılığı ve Esnekliği Karşısında Kimlikler

Kültürün, kimliklerin temel belirleyicisi olduğu düşünüldüğünde kültürün katılığı ve esnekliği, kimliğin katılığı ve esnekliğini doğurmaktadır. Kültürün tanımına bağlı olarak farklı aidiyetler ön plana çıkmakta, kimlik de bu unsurlara göre şekillenmektedir.

Kültür kavramını ele alırken Walzer’in (1994) kullandığı katılık ve esneklik kavramlarından hareketle Mishler (2003) tarafından geliştirilen paradigma temel alınacaktır (akt. Erdenir, 2005). Neo – kültürel sentez olarak adlandırılan bu modelde katı ve esnek unsurlar bütünleştirilmekte, kültürün klasik tanımıyla sınırlı kalmayarak politik kültür kavramı da kültürün kapsamına dahil edilmektedir. Bu sayede, bir taraftan kültürlerin kendilerine özgü nitelikleri ortaya konulmakta, diğer taraftan bütün insanlık için ortak evrensel süreçler ve değerler de göz ardı edilmemiş olmaktadır. Aslında katı kültür kavramı, sosyal bilimlerde kullanılan klasik kültür kavramına karşılık gelmektedir. Sabit, tümdengelimci ve bütüncül nitelikteki katı kültür, politik alanı belirleyen bağımsız bir parametre olarak kabul edilmektedir.

Katı kültürel unsurlar, toplumsal kalıtım yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Katı kültürel unsurlar, homojen bir topluluk öngördüklerinden, topluluklara da kimliklerini bu yolla kazandırmaktadır. Katı kültürel unsurların, muhafazakârlığın ve dışlamanın tetikçisi olmaları itibarıyla daha çok olumsuz bir nitelikle anıldıkları söylenebilir.

Katı kimlik, topluluk mensuplarına fazla bir söz hakkı vermemektedir. Hâlbuki kolektif kimlikler çok yönlü süreçlerden meydana gelmektedir. Kimliği sadece ötekileştirmeye indirmek ise düşmanlığa dayanan patolojik bir kimlik türü ortaya çıkarmaktadır. Patolojik kimlik topluluklar arası alışverişe karşı çıkarak, ötekini sürekli vurgulayarak kendisine yabancılaşmaktadır (Erdenir, 2005).

Aşırı milliyetçi kimliklerin öteki kimlikleri hor gören, aşağılayan, dışlayan ve hatta şiddete başvuran ötekileştirme süreci, katı kimliklerin ötekilerle ilişkisini ortaya koyan en açık örneklerden biridir.

Buna karşılık, esnek kimlik, topluluğu kesin ve katı kriterlere boğmayarak, müzakere edilebilir alanlar bırakmaktadır. Böylece, ortaya hoşgörülü bir kimlik tanımı çıkmakla beraber, esnek kimliğin de belirli ilerleme

ve değerlere dayandığını ve dolayısıyla da öteki kimliklere bir sınır koyduğunu belirtmemiz gerekir.

Katı kültürel unsurların sorgulanmadan benimsenmesinin aksine esnek unsurlar yaşam boyu devam eden rasyonel bir öğrenme sürecinde yaşanan bireysel deneyimler sonucunda benimsenmektedir. Esnek kültürün özelliği dinamik ve değişime açık olmasıdır.

Kültür kavramının politik alana uyarlanmasıyla, kültürün dinamik, tümevarımcı ve dönüşüme açık bir tanımı ortaya çıkmaktadır ki, bu da esnek kültür olarak adlandırılmaktadır. Esnek kültür ile, geleneksel kültürün homojenliği ve sabitliği terk edilerek daha hoş görülü bir yaklaşıma ulaşılmaktadır. Politik kültür ya da yurttaşlık kültürü olarak da adlandırılan bu tanım, toplumsal alana düzen ve biçim veren kültüre paralel olarak siyasi alanı düzenlemektedir. Böylece, kültür diğer alanları belirleyen bağımsız bir parametre olarak algılanmaktadır. Kısaca söyleyecek olursak esnek kültürün diğer önemli özelliği de dinamik ve değişime açık olmasıdır.

III . Giydirilmiş Kimliklerden İnsan Kimliğine Geçiş

Bugünlerde aranan kimlikler giysi değiştirir gibi giyilebilen ve çıkarılabilen kimliklerdir.

İnsanı insan yapan nedir? Rousseau bu soruyu ortaya attığından bu yana insan, gerçek kimliğini bulmak için acaba hangi adımları attı? Bugünkü insanlık tablosuna bakıldığında fazlaca yol alınmış gibi görünmüyor.

Kimlik bireysel bir olgudur. Oysa “insan kimliği” dünyamızda yaşanan bölünmüşlüğü de ortaya koyduğu gibi, sosyal bir kimlik olarak tanımlama eğilimindedir. Çünkü bireysel kimliğin oluşumunda toplumun ulusal, kültürel, ekonomik değer ve davranış kalıpları, kolektif semboller insanı insandan farklı kılan yapay bir kimliğin oluşumunu teşvik etmektedir.

Toplumun kurumsal yapısı, bireysel kimliği zaman içinde şekillendirerek, değişime uğratabilmektedir.

İnsan, içinde yaşadığı toplumun milli, dini, siyasal, ekonomik değer yargılarının bir ürünü olmaya yönlendirilmektedir. Yani toplumsal üretim araçları, belli kimliklere sahip insanlar üretmektedir. İşte bunlar “giydirilmiş kimliklerdir”. Bunun altında ise, insan kimliği yatmaktadır.

Giydirilmiş yapay kimliklerin merkezinde yalın insan kimliği yer almaktadır. Yalın insan kimliği, bütün insanlık ailesinde ortaktır. İnsanın sahip olduğu öz cevherleri (akıl, ruh gibi) barındırır. Akıl ve ruhun çalışma yöntemleri de yine bütün insanlar için ortak olup, aynı kurallara bağlıdır.

İkinci kimlik insanın fiziksel ve genetik özelliklerini kapsayan, tamamıyla Biyoloji kanunlarıyla belirlenen ve insan iradesi dışında oluşmuş bulunan kimlik, genetik ya da ırk kimliğidir.

İnsan topluluklarının yaşadıkları bölgenin coğrafi şartlarına uyum sağlayabilecek fiziksel özelliklere ayrılmış olmaları yaradılış modelinin bir parçasıdır.

Ancak genetik ırk kimliğinin insanlığın gündemine bölücü bir unsur olarak girmesindeki neden, bu biyolojik ayırma ideolojik bir kimlik kazandırılmış olmasındandır. Belli bir ırka ait olduğu için, kendini üstün gören ve diğer ırkları aşağı görerek ezen zihniyet, genetik özelliklerin bir kimliğe dönüşüme zemin hazırlamıştır.

Giydirilmiş üçüncü kimlik ise kültürel kimliktir. Kültürel kimliğin oluşumunda en etkili faktör dindir. Dinler insanlığın sadece inanç dünyasını değil, sosyo – kültürel yaşantısını biçimlendirmede de etkili olmuşlardır.

Din ve beraberinde gelen kurumsal yapı, en küçük bir birim olan aileden başlayarak; hukuk, siyaset, sanat ve hatta ekonomi anlayışına kadar çok geniş bir yelpaze içinde insanı şekillendirmektedir.

Kültür, insan toplulukları arasındaki farkları derinleştiren ve toplumlara kimlik kazandıran önemli bir faktör olmaktadır.

Dördüncü dairede ise ulusal kimlik yer almaktadır. Ulusal kimliğin oluşumunda çoğu kez ırk ve kültür kimliklerinden de yararlanılmaktadır. Hatta farklı ırklardan oluşmuş ancak evlenmelerle karışmış uluslarda ulusal gururun canlı tutulması için, yapay bir genetik kimlik oluşturulması yolunda çabalara rastlanabilmektedir. Daha açık bir ifade ile, ulusal kimlik, yapay ya da kurgusal bir ırk kimliği olarak takdim edilmektedir.

Şartlanmış zihinlerimizi giydirilmiş kimliklerden soyutladığımızda o pırl pırl parlayan gerçeği karşımızda buluveririz. Bu hepimizin özde sadece insan olduğumuz gerçeğidir. Yabancılaşmayı yok eden, aradaki mesafeleri kaldıran ve insanı insana yaklaştıran sıcacık, gülümseyen ve güven veren bir gerçek.

Bütün bu giydirilmiş kimliklerin üstünde ise, hepsini kuşatan ve etkileyen bir diğer üst kimlik bulunmaktadır, ekonomik insan kimliği. Bu, o derece etkin ve güçlü bir kimliktir ki, zaman zaman diğer alt kimlikleri yönlendirir hatta ezip kendi içinde eritebilir. Çünkü bu ekonomik kimlik içinde insan, kendi çıkarlarını büyütmeyi, isteklerinin tatminini, ihtiyaçlarının karşılanmasını her şeyden önde tutmaya şartlandırılmıştır.

Günümüzde, tüm insanlığın en fazla benimseyip, birleştiği kimlik, ekonomik insan kimliğidir.

Küreselleşme süreci içinde, kabuğu en kalın sayılabilecek ulusal ve kültürel kimliklerin global ekonomik topluluklar içinde eritilmekte oluşu da, ekonomik kimliğin en egemen ve en baskın kimlik olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir.

İnsanlık giydirilmiş kimliklerle güç merkezleri şeklinde odaklanmış, kitle hareketlerine yönelmiş ve yine giydirilmiş kimlikleri sebebiyle birbirleriyle çatışarak, çok parçalı bir insanlık tablosunun ressamı olmuştur.

Giydirilmiş kimlikler arasındaki çatışma hala sürmektedir. Ekonomik insan kimliği tarih boyunca dindar insan kimliğiyle çatışmıştır. Ulusal kimlikle ırksal kimlik arasındaki savaş (çatışma) hala devam etmektedir.

Ulusal ve ırksal kimlik, dini kimlikle sürekli çatışma halindedir. O halde insanlığın kavgası, giydirilmiş kimlikler arasında sürmektedir. Son bulacağı da

benzememektedir. Birbirleri ile savaşıyor, çatışan onca insan, giydirilmiş kimliklerinin altındaki gerçek kimliklerinin sadece insan kimliği olduğunu unutarak bu anlamsız ve sonuçsuz mücadeleye devam edip gitmektedirler.

Giydirilmiş kimlikleri insan kimliğinin çeşitliliği olarak ele alıp, hoşgörü ile yaklaşmak fakat gerçek kimlikte buluşmak ve barışmak insanlık ailesinin kurtuluşuna atılacak önemli bir adım olabilir.

Yalın insan kimliğine sahip çıkabilmenin yolu, giydirilmiş kimliklerin yarattığı zihinsel ve duygusal şartlanmaları aşmakla açılacaktır. Zira bu şartlanmaların yarattığı kalıp ve semboller, insanı özgürce düşünmekten alıkoymaktadır.

Doyumsuz ekonomik insan kimliği ile dengeli bir gelir dağılımına, yoksulluğun ve açlığın silindiği bir dünyaya ulaşmak mümkün müdür?

Giydirilmiş kimlikler, telkine açık bir varlık olan insanı özgür düşünceden yoksun bırakmakta, akıl giydirilen kimliğin kalıpları içinde şartlandırılmaktadır.

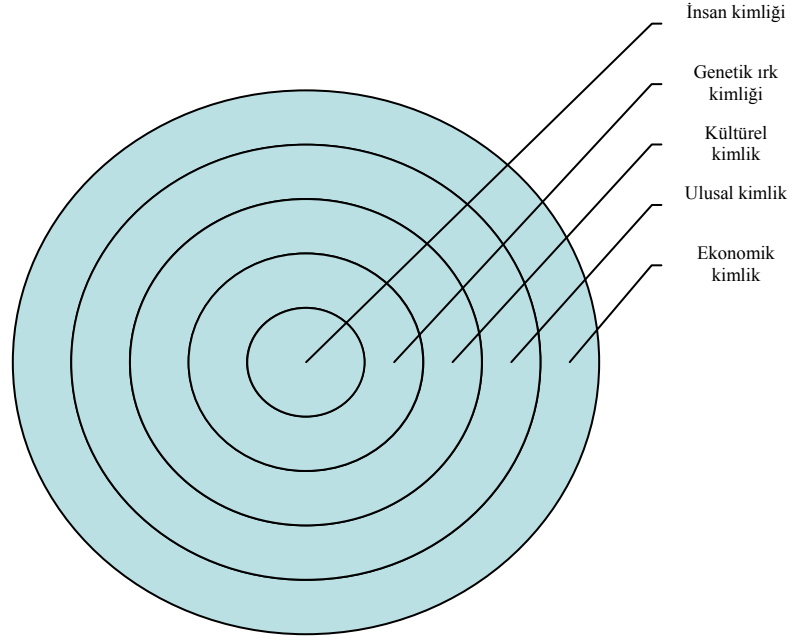
Yalın insan kimliğinde buluşmanın düşüncelerde kabulünden sonraki aşamada ise ekonomik sistemin kendini yenilemesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

O halde sistem – insan ilişkisinin yeniden ele alınması ve yeni, doğru, kapsamlı bir insan tanımından hareketle, yeni bir sistem arayışının insanlık gündemine sokulması, insan kimliğindeki buluşmanın vazgeçilmez şartı olarak görülmektedir.

O halde insanlığın, yalın ve gerçek insan kimliğine sahip çıkabileceği bir neo – bireyselleşme sürecine girmesine ihtiyaç vardır. Neo – bireyselleşme, bireysel çıkarları maksimize etmeyi değil, insan kimliğini yeniden keşfederek yüceltmeyi amaçlayan bir süreç olmalıdır.

Ancak bu sürecin başlatılmasında, en büyük rol gelişmiş sanayi toplumlarına düşer. Zira ulusal kimlik, farklı etnik unsurları bünyesinde barındıran ülkeler için onları parçalayıp, yok olmaktan koruyan bir duvar fonksiyonu görmektedir.

İnsanlığın varlığını koruması ve sürdürmesi için, insan kimliğinde birleşmesi ve giydirilmiş kimlik gururundan sıyrılarak, insan kimliğinin onurunu yakalaması gerekmektedir (Serter, 1996; s. 344 – 349).

Abstract : In today's world, "identity" is the most inspiring concept. This concept on the whole, covers in all the aspects of the individual, that means, how the individual looks at himself and how he is seen by the community, besides by means of identity.

By identity its meant characteristic aspects of personality. Before all identity means differences as well as the cohesive aspects of the person.

There are two different views as to how the identity come into being these are objective and subjective procedures.

According to subjective point of view all through the life span identity is mostly stable. As for objective view, all the organic dynamics of the organism interacts with the outside surroundings as well as the inside aspect as a whole.

Key Words: Identity, dressed identity.

Kaynakça

- Bilgin, N. (1999). Kolektif Kimlik. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Boham, J. (1995). Public Reason and Cultural Pluralism. *Political Theory*, 23 (2), 253 – 258.
- Connoly, E. W. (1995). Kimlik ve Farklılık. İstanbul: Mart Matbaacılık.
- Erdenir, H. B. (2005). Avrupa Kimliği. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Ergun, D. (2000). Kimlikler Kısacasında Ulusal Kişilik. Ankara: İmge Kitabevi.
- George, D. (1996). National Identity and National Self Determination. Boulder: Westview Press.
- Göka, E. (2006). İnsan Kısım Kısım (Topluluklar, Zihniyetler, Kimlikler). 2. baskı. Ankara: Aşina Kitaplar.
- Gül, S. (2007). Türklerin Etnik Kökenleri. İstanbul: Nokta Kitap.
- Güleç, C. (1992). Türkiye’de Kültürel Kimlik Krizi. Ankara: Verso Yayıncılık.
- Hakan, M. (1995). Kimlik Nedir? *Türkiye Günlüğü*, 33, 146 – 150.
- Kaypakoğlu, S. (2000). Kimlik Sorunları. İstanbul: Der Yayınları.
- Kula, N. (2001). Kimlik ve Din. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Maalouf, A. (2006). Ölümçül Kimlikler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Marshall, G. (2000). Sosyoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Serter, N. (1996). Giydirilmiş İman Kimliği. İstanbul: Der Yayınları.
- Sözen, E. (1999). Demir Kafesten Plastığe Kimliklerimiz. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Tezcan, M. (2002). Post Modern ve Küresel Toplumda Eğitim. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tok, N. (2003). Kültür, Kimlik Ve Siyaset. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.